

АКТИВІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті висвітлюються основні аспекти сучасного психолого-педагогічного розуміння активізації самостійної навчальної діяльності студентів. На теоретичному рівні визначено вимоги, за дотримання яких активізація самостійної навчальної діяльності студентів буде ефективною й результативною.

Ключові слова: активізація, самостійна діяльність, самостійна навчальна діяльність, самостійна навчальна діяльність студентів.

В статье освещены основные аспекты современного психолого-педагогического понимания активизации самостоятельной учебной деятельности студентов. На теоретическом уровне определены требования, при выполнении которых активизация самостоятельной учебной деятельности студентов будет эффективной и результативной.

Ключевые слова: активизация, самостоятельная деятельность, самостоятельная учебная деятельность, самостоятельная учебная деятельность студентов.

The main aspects of modern psychological-and-pedagogical clarifying the process of activating students' independent educational activities are illuminated in the article. Theoretically defined the principal demands to be satisfied for activating students' independent educational activities being effective and resultative.

Key words: activating, independent activities, independent educational activities, students' independent educational activities.

Сучасний вектор розвитку освіти в цілому й вищої професійної освіти зумовлює орієнтацію останньої на підготовку кваліфікованого робітника відповідного рівня і профілю, здатного витримувати певну конкуренцію на ринку праці завдяки здобутим у вищій школі професійним компетентностям, тобто: компетентного, відповідального, вільно водолюбного своєю професією й такого, що орієнтується в суміжних сферах діяльності, готового до постійного професійного самовдосконалення на засадах сучасних вимог інформаційного суспільства, а також соціально й професійно мобільного. Усе це виступає передумовою для пошуку викладачами вишу дидактичних умов, що забезпечували б студентів можливість здійснювати самоосвіту, самозмінюватися особистісно і професійно у процесі навчальної діяльності, невід'ємною й обов'язковою за сучасних умов складовою якої є самостійна навчальна діяльність.

Самостійна навчальна діяльність студентів в умовах вищого навчального закладу є різновидом навчальної діяльності в загальному її розумінні, оскільки переважно становить розумову діяльність, спрямовану на засвоєння певних знань, певного досвіду й з іншого боку є специфічним різновидом діяльності взагалі.

Самостійна діяльність студента розглядається як обов'язкова позааудиторна діяльність [3], обов'язкова самостійна робота [5], як логічне продовження занять, навчальна частина роботи, яка виконується як свого роду мінімум, що гарантує володіння знаннями й уміннями, необхідними для отримання кваліфікації. Діяльність усвідомлюється в структурних компонентах мети, дії, результату, рефлексії [1].

Психологічні основи навчальної діяльності ґрунтуються на розмаїтті психологічних досліджень Л. Виготського, В. Давидова, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Д. Ельконіна, окремі питання висвітлено в роботах І. Зимньої, Н. Кузьміної, А. Маркової, В. Семиченко та інших. Певні дослідження присвячено психологічним основам самостійності в навчанні й вихованні (І. Зимня, О. Ковальов, Ю. Кулюткін, С. Максименко, Д. Ельконін та інші). Разом з тим, спостерігаємо поодинокі дослідження окремих психологічних основ організації самостійної навчальної діяльності студентів у вищій школі (О. Демченко, Л. Кобильнік), однак зовсім відсутні роботи стосовно активізації такого виду діяльності студентів.

Мета статті. Визначити пріоритетні напрями й можливості активізації самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів.

Поняття «навчальної діяльності» в науковій літературі трактується досить неоднозначно. У широкому розумінні вона іноді розглядається як синонім понять «навчальність», «навчання» та ін. Вона є провідним типом діяльності у віковому періоді молодшого школяра (за Д. Ельконіним), однак не втрачає своєї значущості і для студентського віку, тому сьогодні суттєвим і надзвичайно важливим завданням відповідно до нових підходів до освіти, що має відбуватися упродовж життя, є ліквідація традиційного вікового поділу на періоди навчання, праці і професійної дезактуалізації [8].

Навчальна діяльність визначається І. Зимньою як діяльність суб'єкта щодо оволодіння узагальненими способами навчальних дій і саморозвитку у процесі розв'язання ним спеціально поставлених учителем навчальних завдань на основі зовнішнього контролю й оцінки, які переходять у самоконтроль і самооцінку власне того, хто навчається [4].

Відповідно до визначення Д. Ельконіна, навчальна діяльність – це спрямована діяльність, її змістом є оволодіння узагальненими способами дій у сфері наукових понять, така діяльність повинна стимулюватися адекватними мотивами, ними можуть бути мотиви набуття узагальнених способів дій, мотиви особистісного зросту, власного самовдосконалення [9].

За С. Рубінштейном, основна мета навчання, відповідно до якої прилаштовується вся його суспільна організація, полягає в підготовці до майбутньої самостійної трудової діяльності, а основним засобом є засвоєння узагальнених результатів того, що було створено попередньою працею людства [7].

Таким чином, до основних функцій навчання включаються – власне навчальна, практична, розвивальна та виховна.

Процедура діяльності може трактуватися як технологія (спосіб, метод) отримання бажаного продукту. Отже, з позиції предметного змісту, навчальна діяльність є підкомпонентом, що входить до складу підготовчого функціонального компоненту, який забезпечує формування суб'єкта будь-якої іншої діяльності і спрямований на генезис центральної сфери об'єкта – уміння виконувати певну діяльність. Забезпечення пізнання, яке надається, вона презентує в якості прямого, чи головного, продукту. Саме цим навчальна діяльність відрізняється, зокрема, від трудової, де також відбувається набуття людиною нових чи вдосконалення набутих знань і вмінь, але як додатковий побічний продукт [2].

Навчальна діяльність поєднує в собі не лише пізнавальні функції діяльності (сприйняття, увага, пам'ять, мислення, уява), але й потреби, мотиви, емоції, волю, тому навчальна діяльність не ототожнюється з пізнавальною, хоча більшою мірою спрямована на засвоєння нових знань.

Головним результатом навчальної діяльності у розумінні його змістового наповнення є формування в тих, хто навчається, теоретичної свідомості й мислення. Саме від сформованості теоретичного мислення, що приходить на зміну мисленню емпіричному, залежить характер усіх знань, які набуваються в ході подальшого навчання. Формування ж теоретичного мислення потребує спеціальних педагогічних прийомів і способів побудови навчальної діяльності, у протилежному випадку воно може виявитися (і часто виявляється) несформованим навіть у студентів, що спричиняє негативні наслідки [6].

Навчальна діяльність як цілісний феномен включає до свого складу ряд специфічних дій і операцій різного рівня. До виконавчих навчальних дій І. Ільєсов [6] відносить:

1-го рівня: дії усвідомлення змісту навчального матеріалу (аналіз, конкретизація, синтез, узагальнення та ін.);

2-го рівня: дії обробки навчального матеріалу.

Конкретний склад дій другого рівня буде залежати від того, чи повідомляється зміст знання викладачем у явній формі (письмово чи усно), чи виводиться цей зміст із загальних знань, також отриманих від викладача, чи знання, призначене для засвоєння, здобувається шляхом самостійного пошуку. Дії й операції другого рівня, що забезпечують обробку навчального матеріалу, можуть полягати в заучуванні, виконанні вправ і поетапній обробці результатів.

Поряд із виконавчими діями, спрямованими на усвідомлення й обробку матеріалу, паралельно з ними відбуваються контрольні дії, характер і склад яких залежить від тих же умов, що і склад виконавчих дій. У процесі організації і здійснення самостійної навчальної діяльності роль контрольних дій набуває особливої значущості, оскільки за відсутності контролю з боку викладача сам студент, як центральний суб'єкт такої діяльності, має постійно слідкувати за правильністю здійснюваних дій, тобто дії контролю перетворюються на дії самоконтролю.

Уведення багаторівневої системи підготовки спеціалістів ставить сучасного студента перед дилемою між постійно зростаючими обсягами інформації, необхідної для якісної підготовки до майбутньої професійної діяльності, і здатністю засвоювати, усвідомлювати, оперувати, аналізувати й обробляти значні інформаційні потоки. Відбувається зміна пріоритетів – від традиційного засвоєння знань під час лекційно-семінарських занять до самостійної активної пізнавальної діяльності кожного студента. Така переорієнтація освітнього процесу вносить якісні зміни до змісту форм навчання, системи контролю й оцінки знань, що потребує розробки нового методичного забезпечення навчальної діяльності студентів, у тому числі й самостійної, причому остання набуває провідного значення в сучасних умовах. Отже, маємо відшукувати можливі способи й засоби її активізації відповідно до сьогоденних вимог, які суспільство висуває до підготовки висококваліфікованого фахівця.

У психолого-педагогічній літературі, присвяченій активізації навчальної діяльності студентів, розглядаються загально дидактичні, психологічні, організаційно-діяльнісні й інші аспекти цієї проблеми (Т. Габай, І. Зимня, І. Ільєсов, Р. Касимов, В. Лозова, В. Ляудіс, Р. Нізамов та інші). Одночасно активізація навчальної діяльності в цілому й активізація самостійної навчальної діяльності зокрема сприяє підвищенню якості навчання, є однією з найменш розроблених у теорії та практиці вищої освіти.

Саме тому ми говоримо про необхідність розробки, теоретичного обґрунтування й створення в реальному навчальному процесі вишу дидактичних умов активізації самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів.

До процесу розробки дидактичних умов активізації самостійної навчальної діяльності студентів у сучасних реаліях висуваються все більш високі вимоги. Необхідність виконання програмового матеріалу в умовах дефіциту навчального часу актуалізує завдання побудови методики активізації самостійної навчальної діяльності студентів у цілому й під час вивчення окремих дисциплін і їх циклів зокрема. І все це спрямовано на забезпечення високого рівня активності навчальної діяльності студентів, невід'ємною обов'язковою складовою якої є самостійна навчальна діяльність як усталений феномен сучасної вищої школи.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, дисертаційних робіт з дотичних з досліджуваною проблем, показує, що, незважаючи на широке дослідження питань активізації навчальної діяльності, на значну кількість існуючих педагогічних технологій, проблема активізації самостійної навчальної діяльності студентів у теперішній час не знаходить належного розв'язання в теорії і практиці, що потребує нових

педагогічних підходів, розробки методичних прийомів, що забезпечують підвищення рівня активності самостійної навчальної діяльності студентів. Актуальність досліджуваної проблеми також зумовлюється наявними суперечностями між:

- зростанням вимог, що висуваються до рівня підготовки спеціалістів на кінець навчання у виші та недостатньою розробленістю дидактичних умов активізації самостійної навчальної діяльності студентів, ефективність якої сприяє якісній підготовці фахівця будь-якої сфери;
- необхідністю активізації навчальної діяльності студентів у цілому й їх самостійної навчальної діяльності зокрема та недостатньою розробленістю її дидактико-методичного забезпечення.

Отже, на теоретичному рівні нами зроблено припущення про те, що активізація самостійної навчальної діяльності студентів буде результативною за дотримання таких вимог:

- самостійну навчальну діяльність слід розглядати як системне багаторівневе явище;
- створення сукупності дидактичних умов активізації самостійної навчальної діяльності студентів;
- самостійну навчальну діяльність студентів необхідно здійснювати на основі структурно-функціональної моделі, побудованої на принципах спадковості, розвитку та професійної компетентності, із забезпеченням її цілісності, відкритості, динамічності, керованості й здатності до самооновлення;
- розробки дидактико-методичного забезпечення процесу активізації самостійної навчальної діяльності студентів на засадах компетентнісного підходу.

Література

1. Вазина К. Я. Природно-рефлексивная технология саморазвития человека / Кима Яковлевна Вазина. – М. : Изд-во Мос. гос. ун-т печати, 2000. – 250 с.
2. Габай Т. В. Учебная деятельность и ее средства / Татьяна Васильевна Габай. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 255 с.
3. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ, 1993. – 325 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. пособие / Ирина Алексеевна Зимняя. – Ростов н/Д. : Феникс, 1997. – 480 с.
5. Зиновьев С. И. Учебный процесс в советской высшей школе / Сергей Иванович Зиновьев. – М. : Высшая школа, 1975. – 316 с.
6. Ильясов И. И. Структура процесса учения / Ислам Имранович Ильясов. – М. : Изд-во МГУ, 1986. – 198 с.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Сергей Львович Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 720 с.
8. Солдатенко М. М. Теоретико-методологічні основи розвитку самостійної пізнавальної діяльності майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. М. Солдатенко – К., 2007. – 47 с.
9. Эльконин Д. Б. Введение в психологию развития / Даниил Борисович Эльконин. – М. : Тривола, 1994. – 167 с.